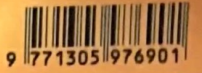

Türk Dünyası

Sayı #441 Fiyat £50.00

Tarih

Kültür Dergisi

Ekim 2023

Cilt: 74

Aylık Süreli Yayın

İssn: 1305-9769

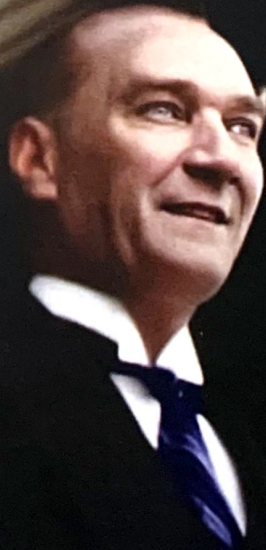
Modem: 112483

Cumhuriyet'in 100. Yılında Milli Egemenlik Düşüncesinden Demokratik Cumhuriyet'e Geçiş

Osmanlı Devleti Ekim 1914'te girdiği I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması, savaşın galip devletlerine uzun yıllardan beri "Şark Meselesi" olarak nitelendirdikleri Osmanlı Devleti'ni yok etme çabalarına fırsat verdiği gibi, adı geçen antlaşmada yer alan İtilaf Devletleri'nin güvenliklerini tehlikede gördükleri herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerine ilişkin madde ile Türk milletinin mukadderatına da doğrudan müdahale etme hakkına sahip olmuşlardır.

Doç. Dr. Işıl Tuna Pınar

"Ey yükselen yeni nesil, istikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz kurduk onu yükseltecek ve yaşatacak olan sizlersiniz."

M. Kemal Atatürk

Doç. Dr. Işıl Tuna Pınar*

Milli Kurtuluş

Osmanlı Devleti Ekim 1914'te girdiği I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması savaşın galip devletlerine (İtilaf Devletleri İngiltere, Fransa, Rusya) uzun yıllardan beri "Şark Meselesi" olarak nitelendirdikleri Osmanlı Devleti'ni yok etme çabalarına fırsat verdiği gibi adı geçen antlaşmada yer alan İtilaf Devletleri'nin güvenliklerini tehlikede gördükleri herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerine ilişkin madde ile Türk milletinin mukadderatına da doğrudan müdahale etme hakkına sahip olmuşlardır. İtilaf devletleri ateşkesten hemen sonra harekete geçerek ülkenin gelir kaynaklarına el koymak için her türlü önlemi almışlar, ülkenin en zengin ve stratejik bölgelerini derhal işgale girişmişlerdir. İngilizler 3 Kasım'da Musul'u, ardından Urfa, Maraş, Antep'i, Fransızlar Dört Yol, Mersin, Adana ve Pozantı'yı işgal etmişler, İtilaf devletleri donanması 13 Kasım 1918'de İstanbul'da demirlemiş karaya yaklaşık 35.000 asker çıkarmıştı. Böylece işgal sözü kullanmadan İstanbul işgal edilmişti. Üstelik kısa bir süre sonra Anadolu'nun işgal sürecine Yunanistan

da dahil olmuş ve "Megali İdea" ülküsü çerçevesinde 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmiştir.¹ Artık içine düşülen durum Mustafa Kemal'in ifadesiyle "Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklaline tecavüz etmeye" yönelik bir hal almıştır.²

Kongreler Dönemi Atatürk

Yaşanan hadiseler karşısında devletten beklediği ilgiyi göremeyen halk çeşitli "kurtuluş çaresi" reçeteleri bulmaya çalışmıştır. Bu düşünceden hareketle birtakım cemiyetler kurulmuş ve milli kuvvetler bir araya getirilerek Kuvayı Milliye ismi altında bölgesel mücadele başlatmışlardır. Millet'in öz bağrından çıkan bu güç 1919 Mayıs 19'da Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkmasıyla tek elden, bütüncül bir şekilde "milli kurtuluş" parolasına evrilmiştir. Atatürk'ün Samsun'a çıktığında elindeki tek güç Türk milletinin asaletinden doğan ve onun vicdanını dolduran yüksek ve manevi kuvvetti. Nitekim 20 Mayıs'ta Sadrazama çektiği telgrafta İzmir'in işgalinden duyulan üzüntüyü bildirerek "millet ve ordunun haksız tecavüzü kabul etmeyeceğini" ifade ederek başlayacak olan Milli Mücadelenin sinyalini ilk defa vermiştir. Havza Genelgesinde ise "millet milli hakimi-

Kongreler Dönemi Atatürk

yet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır” sözleri ile açıkça milli egemenlik fikrini uygulama çalışmalarına başlanılcığını açıkça göstermiştir. O zamana kadar kimsenin söylemeye cesaret edemeyeceği kadar açık ve samimi görüşler Amasya Genelgesinde “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır”, Erzurum Kongresinde “Kuvayı Milliye’yi amil ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır”, Sivas Kongresinde “Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür bölünemez” maddeleriyle yerini almıştır. Millet egemenliğine dayalı yeni Türk devletinin kuruluş süreci, adım adım sabırlı bir yolun sonucu doğmuştur.

“Millet İradesi”

Halk adına alınmış şüphesiz en önemli karar Mebuslar Meclisi’nde kabul edilen ve Türk Kurtuluş Savaşı’nın manifestosu “Misak-ı Milli Kararları’nın” kabulü olmuştur. Çünkü İstanbul’un resmen işgali sonrasında Ankara’da açılan Büyük Millet Meclisi’nin ve Ankara hükümetinin ana programını oluşturmuştur. Ülkenin pek çok bölgesi düşman işgali altındayken büyük bir azim ve kararlıkla yapılan mücadele sonrasında 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da Büyük Millet Meclisi’nin açılması bizi cumhuriyete bir adım daha yaklaştırmıştır. Bütün bu mücadele boyunca Mustafa Kemal Atatürk’ün elindeki tek güç “Türk milletine duyduğu güven” olmuştur.

Özellikle Erzurum Kongresi önce askeri görevlerini tereddüt etmeden bırakarak sivil lider sıfatıyla milli mücadelenin başına geçmesi ve Türk milletinin de ona yetki ve karşılıklı güveni ile 10. Yıl Nutkunda ifade edildiği gibi az zamanda büyük işler yapılmış, bu işlerin en büyüğü en temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu olmuştur.³

Latince Respublica sözcüğünden Fransızca Cumhuriyet, İngilizceye Republic olarak geçen Cumhuriyet dilimize Arapçadan geçmiştir. Halk, ahali olarak adlandırılan bu sözcük zamanla bir devlet bir yönetim şekli halini almıştır. Devlet şekli olarak egemenliğin ulusa, millete ait olması hükümet şekli olarak ise devleti yönetenlerin seçimle iş başına gelmesini ön görmektedir. Pratikte Cumhuriyet Meclis’in Ankara’da açılışından sonra 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu duyurularak uygulanmaya başlamıştır.⁴ Aslında Cumhuriyet fikri sır gibi saklanan bir düşünce değildi artık. Hem Mustafa Kemal Atatürk’ün söylemlerinde hem de savaş yıllarında geline nokta bu görmek mümkündür. Fakat öncelik yurdun düşman işgalinden kurtuluşu olduğu için bu konular dillendirilmiyordu. Dr. Atilla Kollu Cumhuriyet’in aslında 23 Nisan 1920’de gerçekleştiğini çünkü millet egemenliğini temsil eden yerin meclis olduğunu ifade etmiştir.⁵ Bu konuda

"Doğan Çocuk: Cumhuriyet"

Lozan Antlaşması onaylandıktan sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasıyla cemiyetin "Halk" partisine dönüşme süreci başlamış ve 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Partisi doğmuştur. Tarihler 29 Ekim 1923'ü gösterdiğinde yaşanan hükümet bunalımı anayasada yapılan değişiklikle devletin rejimi belirlenerek cumhuriyet ilan edilmiştir.⁷ TBMM Mustafa Kemal Atatürk'ü cumhurbaşkanı seçmiştir. Bu vesileyle kürsüye gelen Atatürk'ün ağzından şu söz-cükler dökülmüştür:

"Efendiler, asırlardan beri doğuda haksızlığa ve zulme uğramış olan milletimiz, Türk milleti gerçekte soydan sahip bulunduğu yüksek kabiliyetlerden yoksun zannediliyordu. Son yıllarda milletimizin fiili olarak gösterdiği kabiliyet, istidat ve kavrayış kendi hakkında kötü düşüncelerin ne kadar gafil ve ne kadar gerçeği görmekten uzak görünüşe aldanan insanlar olduğunu pek güzel ispat etti.

haklıdır, o dönem ki sistemin biçimi adı konmamış Cumhuriyetti. Zira ismi için biraz daha beklemek gerekiyordu.

Millî mücadelenin askeri safhasının başarıyla neticelenmesinin ardından barış görüşmelerine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Askeri zaferden sonra mücadele tümüyle diplomatik hamlelere yerini bırakmıştır. İsviçre'nin Lozan kentinde yapılacak barış görüşmelerine Türk tarafının daveti dengele- rin tümüyle değişmesine neden olmuştur. Fakat bu noktada İstanbul hükümetinin de taraf olarak kon- feransa davet edilmesi üzerine cumhuriyete giden yolda en önemli anayasal adımlardan biri atılarak 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat kaldırılmıştır. Bu gelişme ile Türk ulusunun haklarını Lozan'da tama- men TBMM'nin temsil etmesine olanak verilmiştir.⁶

1923 ve 1927 yıllarında Time Dergisi'nin Kapağında Atatürk

Milletimiz kendisinde var olan nitelikleri ve değeri, hükümetin yeni adıyla medeniyet dünyasına çok daha kolaylıkla gösterebilecektir. Türkiye Cumhuriyeti dünya devletleri arasında tuttuğu yere layık olduğunu eserleriyle ispat edecektir.”⁸

Böylece “Türk milleti tabiat ve karakterine en uygun idare olan cumhuriyet idaresine”⁹ kavuşmuş oluyordu. 1924 yılı itibarıyla bu kez demokratik cumhuriyete geçiş faaliyetlerinin hız kazandığını görmekteyiz. Burada karşımıza inkılaplar çıkmaktadır.

Cumhuriyetin temel prensiplerinin yerleştirilmesi, sağlamlaştırılması ve modernleşme amacıyla gerçekleşen bir dizi inkılap faaliyeti demokratik cumhuriyete geçişin adımları olarak yorumlanabilir. Şüphesiz siyasi partilerin kurulması ve gelişmesi demokratik cumhuriyetin yaşatılması için elzemdir.

17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimleri Atatürk’ün hayatta olduğu süreçte gerçekleşen adımlardır. Atatürk yaşadığı müddetçe milli iradenin ülkede yerleşmesi için çok çaba göstermiştir. Her bir vatandaşın eşit bir şekilde demokrasiye katılımını amaç edinmiştir. Bu sebeple Türk kadınına 1930 yılında ilk defa belediye, 1934

yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını sağlamıştır. Atatürk’ün çabaları onun vefatından sonra somut bir şekilde görülmeye başlamıştır. 1946 yılında Demokrat Parti’nin kuruluşu ile çok partili siyasal yaşam kurumsallaşarak bugün demokratik cumhuriyetin vaz geçilmez yapı taşı haline gelmiştir.

Elbette ki cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne kadar rejimi tehdit eden pek çok olay, demokrasiye kesintiye uğratan askeri darbe ve darbe teşebbüsleriyle de sınanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet olarak Türk milletinin de demokrasiye, millet iradesine ve Cumhuriyet değerlerine olan bağlılığı ile antidemokratik faaliyetlere dur demiş, Cumhuriyet’in kurumsallaşması noktasında kararlılıkla yürümüştür.

Yaşanan acı tecrübelerden alınan derslerle Cumhuriyet’in inişafı daha güçlü olmuş, olmaya devam etmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün “Ey yükselen yeni nesil, İstikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz kurduk onu yükseltecek ve yaşatacak olan sizlersiniz”

sözünü bir kez daha zikretmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Bu noktada cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ü saygı ve rahmetle anıyorum.

Yaşasın cumhuriyet!

Fransız Historia Dergisi Eylül sayısında Cumhuriyet’in kuruluşunun 100. Yılına özel olarak “100 yıl önce Atatürk modern ve laik Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdu” başlığıyla yayınlandı.

dipnot

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, isil.tuna@msgsu.edu.tr

1- Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 78.

2- Süleyman Hatipoğlu, “Atatürk’te Milli Egemenlik Düşüncesinin Demokratik Cumhuriyet’e Dönüşmesi”, *TBMM’nin Açılışının 100. Yılı: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Demokrasi Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, c. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 1267.

3- <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/onuncu-yil-soylevi> Erişim Tarihi: 16 Eylül 2023.

4- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> Erişim Tarihi: 20 Eylül 2023.

5- Atilla Kollu, “Atatürk ve Cumhuriyet”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 14, S. 42, Ankara 1998, s. 1128.

6- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/lozan-baris-antlasmasi/?pdf=3514> Erişim Tarihi: 18 Eylül 2023.

7- Hükümet bunalımı ve cumhuriyetin ilan ediliş sürecine ilişkin şu yazılarıma bakılabilir: Işıl Tuna Pınar, “Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, S. 429, c.72, İstanbul 2022, s. 40-43. Işıl Tuna, “Cumhuriyetimiz 92 Yaşında”, *Önce Vatan Gazetesi*, 28 Ekim 2015.

8- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ege Yayınları, İzmir 2007, s.651.

9- Hatipoğlu, a.g.m., s. 1275.